

A határozottság
a magyar nyelvben:
néhány funkcionális megjegyzés.

A határozottság:

- fontos pragmatikai tényező
- befolyásolja az igeragozás választását
- a magyarban (talán) befolyásolja a mondat szerkezetet

Functional Discourse Grammar

Hengeveld, Kees és Mackenzie Lachlan

2008. *Functional Discourse Grammar. A typologically based theory of language structure.* Oxford, Oxford University.

Simon Dik funkcionális nyelvtani elmélete nyomán.

Hengeveld, Kees, Mackenzie Lachlan

2009 Functional Discourse Grammar. In Heine, Bernd & Narrog Heiko (eds.) *The Oxford handbook of linguistic analysis.* Oxford, Oxford University Press.

Functional Discourse Grammar

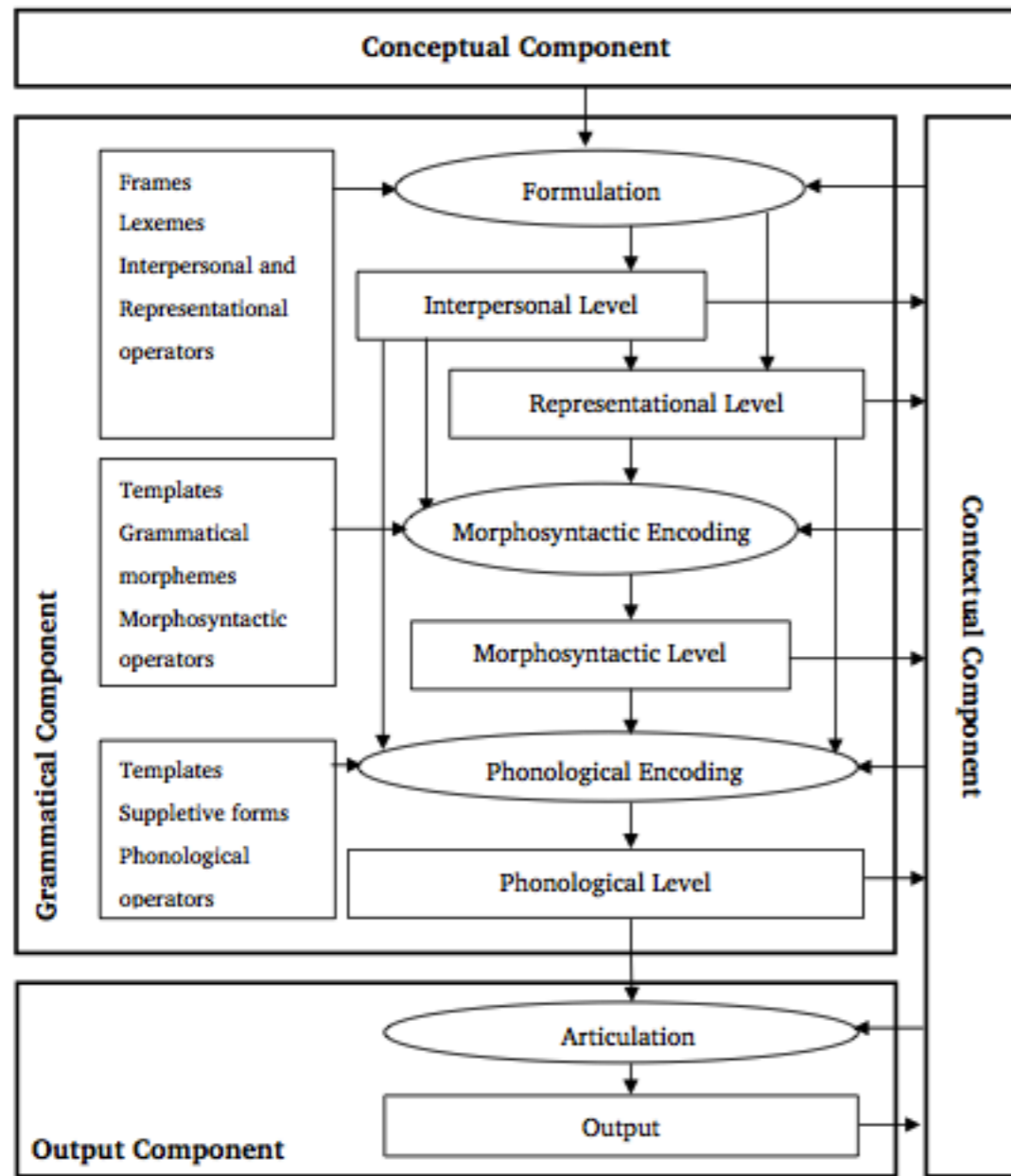
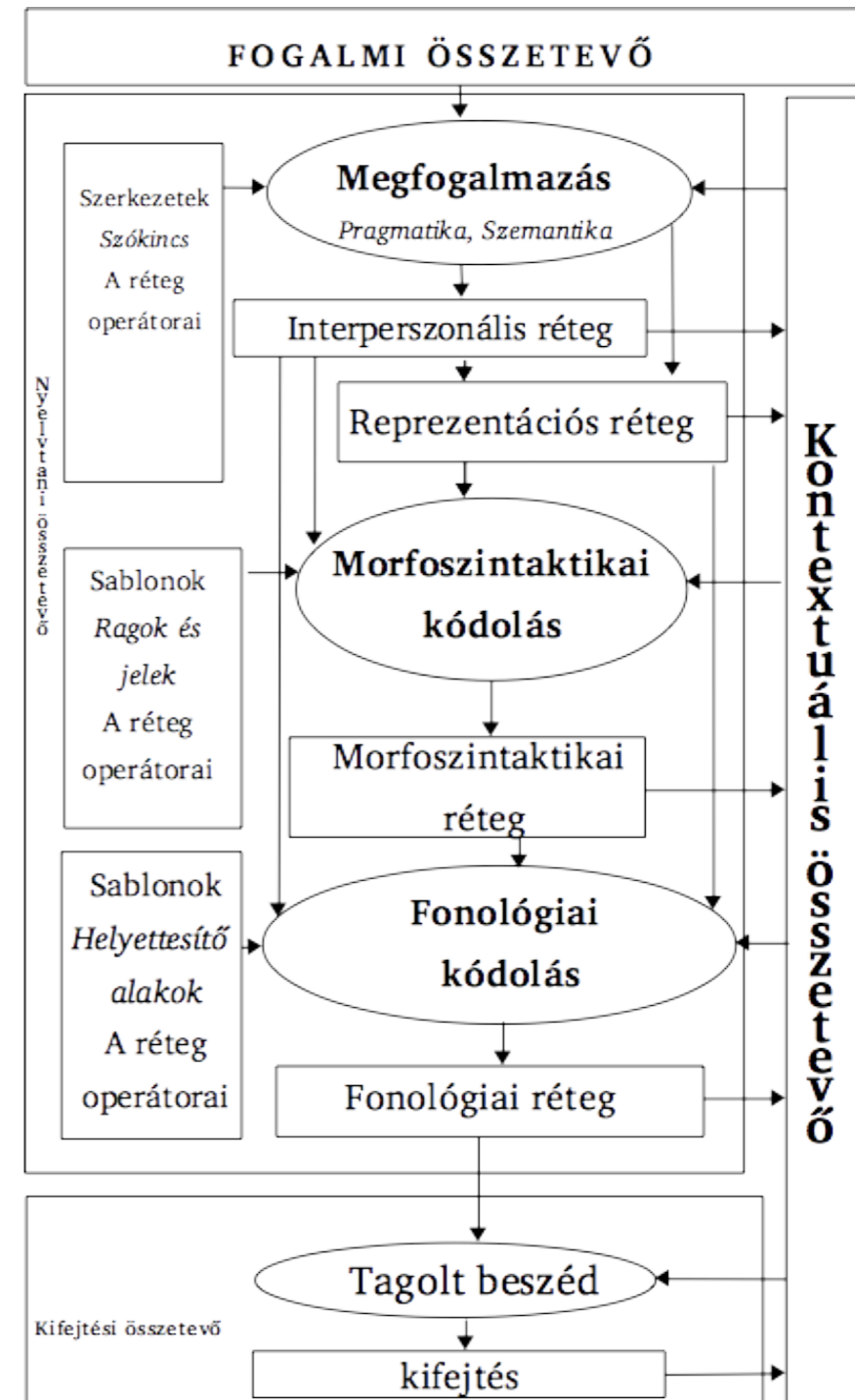
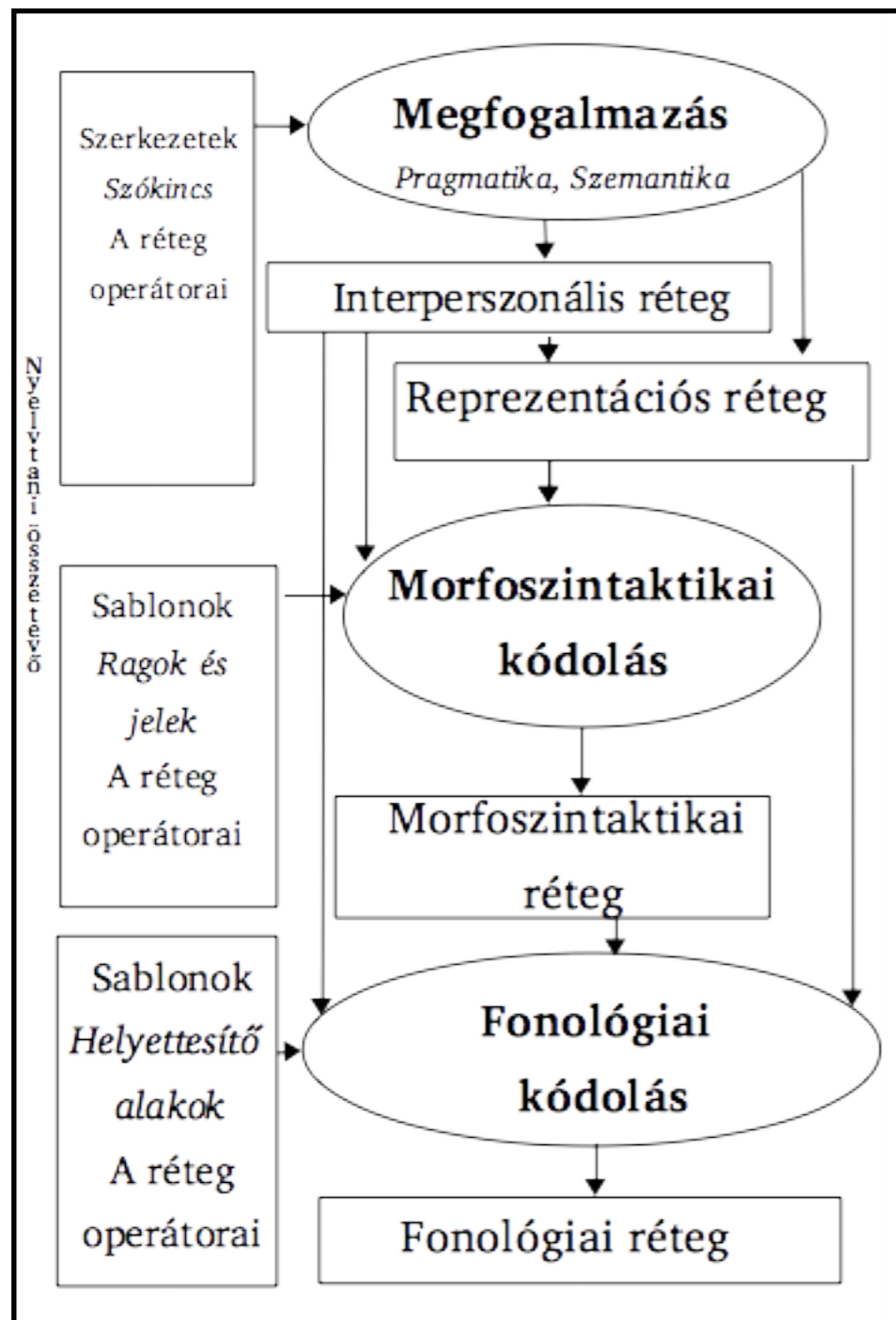

Figure 1. The architecture of Functional Discourse Grammar

Functional Discourse Grammar

Interperszonális Réteg =IR

Reprezentációs Réteg =RR

Morfoszintaktikai Réteg =MR

Fonológiai Réteg =FR

Interperszonális Réteg

A szintek szerkezete

M Move

A Discourse Act

F Illocution

P₁ Speaker

P₂ Addressee

C Communicated content

T Subact of Ascription

R Subact of Reference

C

A

M

Beszédegység

Beszédtag, beszédmozzanat

Illokúció

Beszélő

Címzett

Közlendő [*Minden, amit akarunk közölni*]

Egyedi tulajdonítási mozzanat

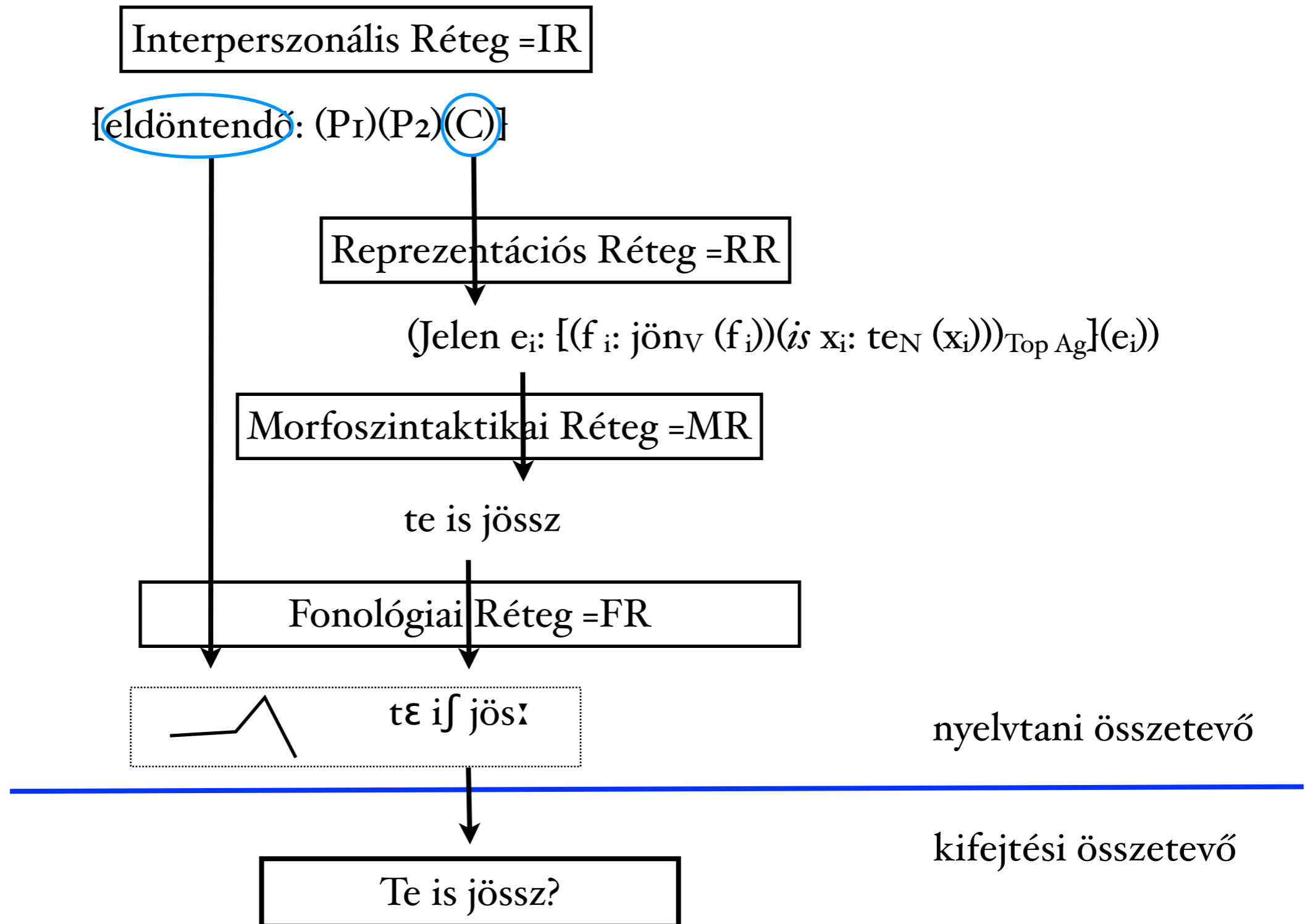
Egyedi referenciális mozzanat

Interperszonális Réteg

- Illokúció – kérdés, állítás, felszólítás...
- P₁ és P₂ – meghatározása és viszonya [tegeznek? magáznak? családi, barátsági vagy hivatalos köztük a viszony?]
- **Közlendők – Mit tud róluk a beszélő, mit a hallgató: azaz határozott, határozatlan és/vagy valami más?** (l. később)
- Közlendők – milyen pragmatikai funkciókkal látjuk el? az FDG három ilyen funkciót ismer:
  - fókusz (background)
  - topic (comment)
  - kontraszt (overlap)

Functional Discourse Grammar

Reprezentációs Réteg (egyszerűsített)

---

szintek szerkezete

$(\pi p_I: [$	<i>kifejezésegész</i> (propositional content)
$(\pi e_I: [$	<i>kifejezés</i> (State-of-Affairs)
$(\pi f_I: [$	<i>szerkezeti tulajdonság</i> (configurational property)
$(\pi f_I: \blacklozenge (f_I): \sigma(f_I))_\phi$	<i>lexikális tulajdonság</i> (lexical property)
$(\pi x_I: \blacklozenge (x_I): \sigma(x_I))_\phi$	<i>egység</i> (individual)
$(\pi l_I: \blacklozenge (l_I): \sigma(l_I))_\phi$	<i>tér</i> (location)
$(\pi t_I: \blacklozenge (t_I): \sigma(t_I))_\phi$	<i>idő</i> (time)
$] (f_I): \sigma(f_I))_\phi$	<i>szerkezeti tulajdonság</i> (property)
$] (e_I): \sigma(e_I))_\phi$	<i>kifejezés</i> (State-of-Affairs)
$] (p_I): \sigma(p_I))_\phi$	<i>kifejezésegész</i> (propositional content)

Reprezentációs Réteg

---

elemei

angol példák

kifejezésegész

(Propositional Content)

p idea, belief_in

igaz vagy nem

kifejezés (State-of-Affairs)

e meeting, cause_of

időben valósul meg

tulajdonság (property, Relation)

f colour, fond_of

egység (Individual)

x chair, brother_of

időben és térben valósul meg

tér (Location)

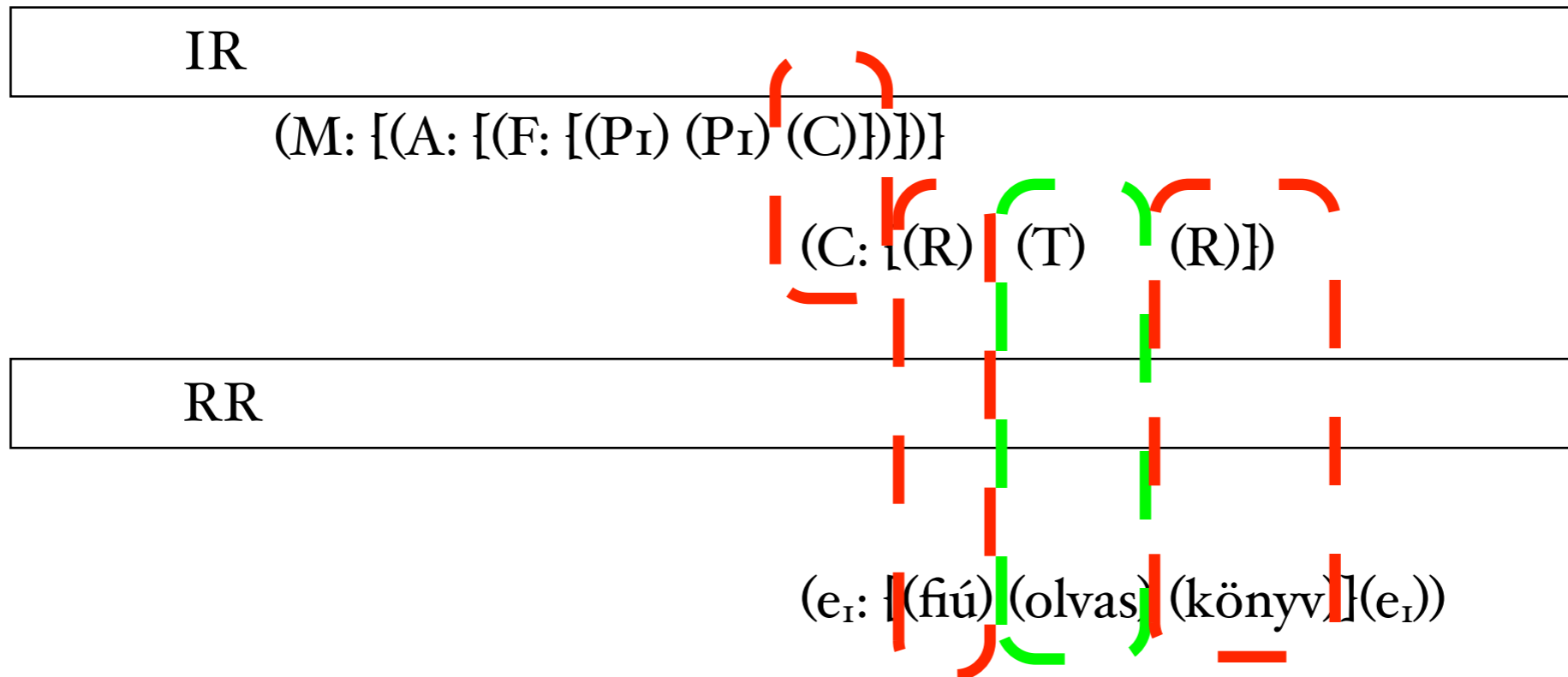
l garden, top_of

idő (Time)

T week, end_of

Reprezentációs réteg

Morfoszintatikai Réteg

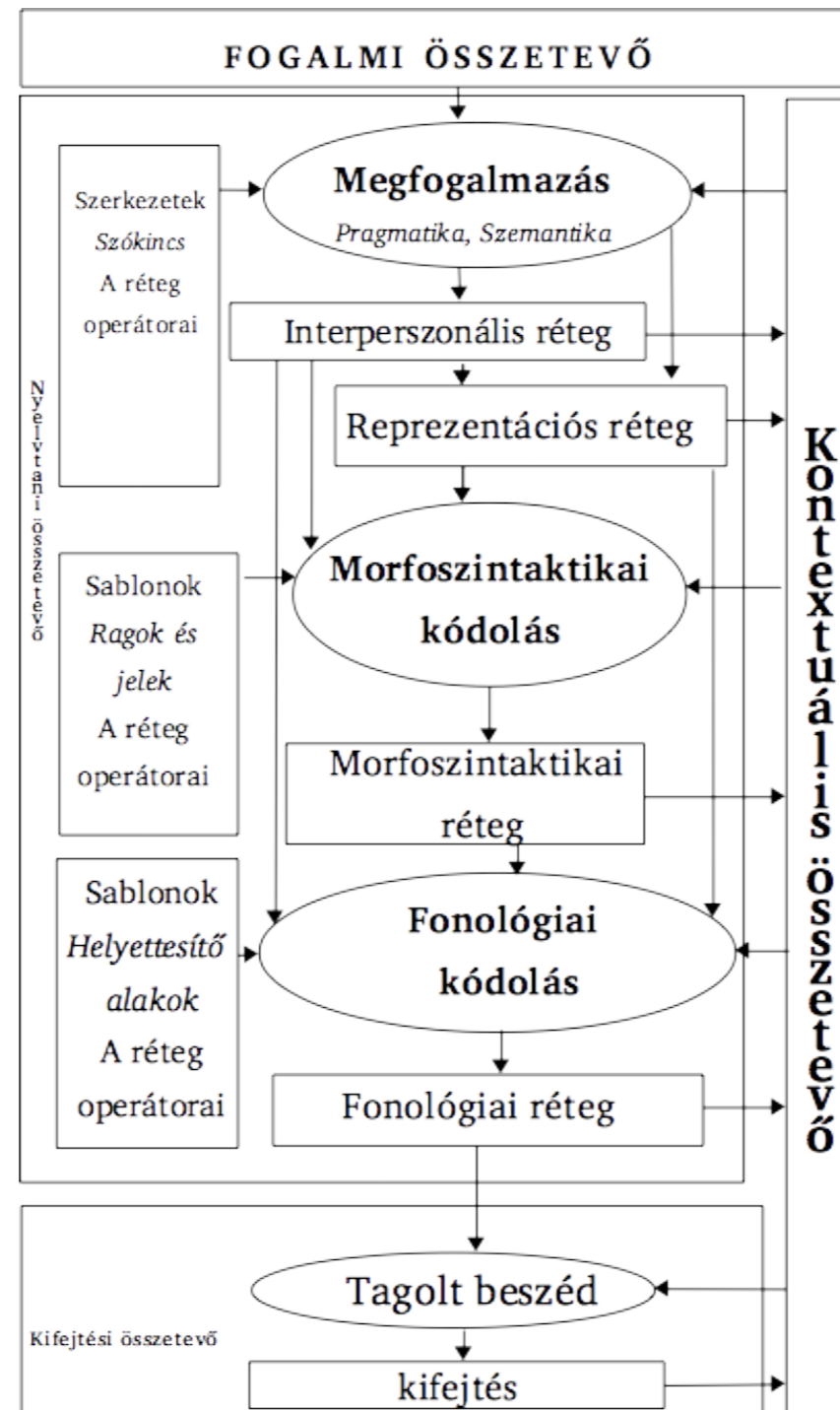
szintek szerkezete

(LeI: Linguistic Expression
(ClI: Clause
(XpI : Phrase
(XwI : Word
(XsI) Stem
(AffI) Affix
(XwI)) Word
(XpI)) Phrase
(ClI)) Clause
(LeI)) Linguistic Expression

elemei

(LeI : nyelvi állítás
(ClI : mondat egység
(XpI : szintagma
(XwI : szó
(XsI) : tő
(AffI) : affixum

Morfoszintatikai Réteg

A magyar nyelv

Van-e fókusz?

van
↓
Foc   Á
az "egyetemen   tanul

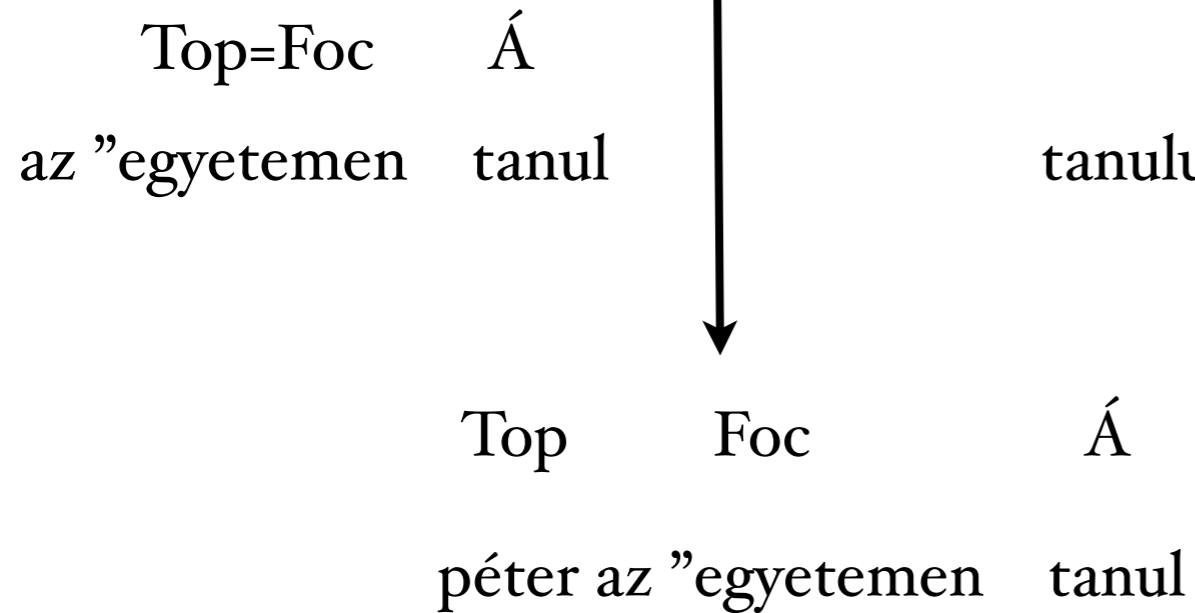
nincs
↓
Á
tanul

A magyar nyelv

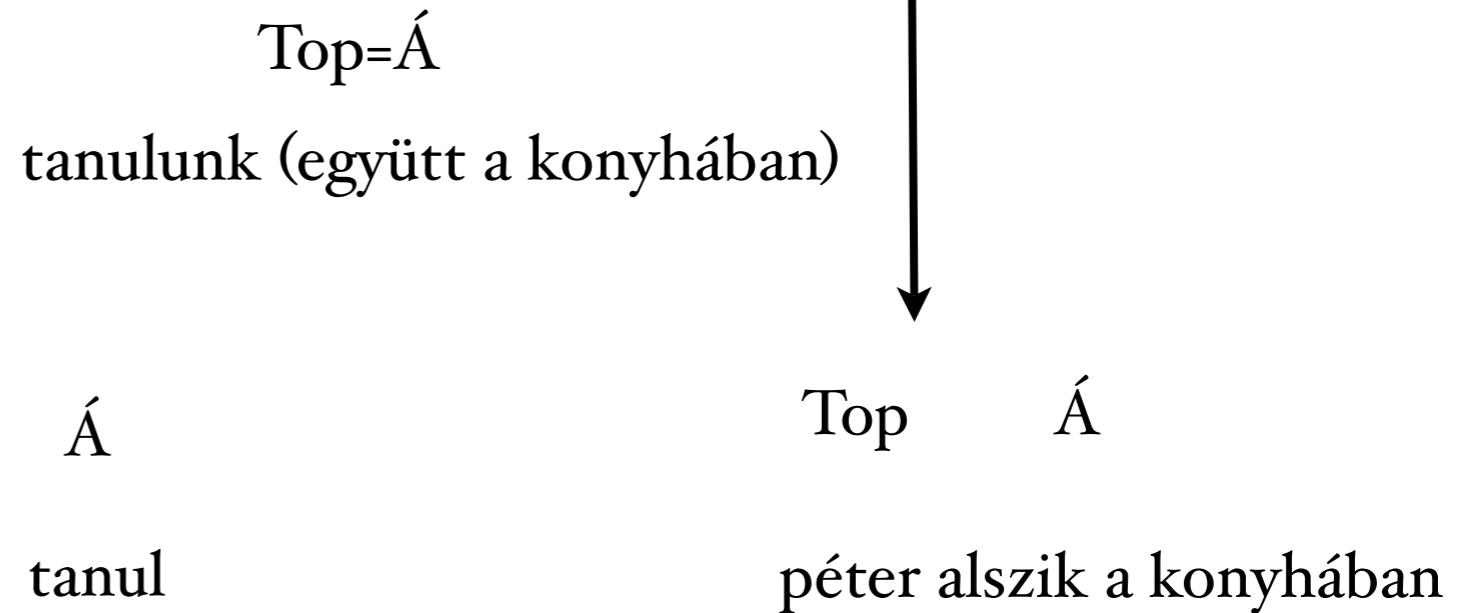

Melyik a topic?

fókuszos mondat

nem fókuszos mondat

A magyar nyelv - Morfoszintaktikai Réteg

(a) (Jelen e_i : [(f_i : olvas_V (f_j))(Iid x_i : fiú_N (x_i))_{Top Ag} (I id x_j : könyv_N (x_j))_U](e_i))

kifejtése: *Egy fiú olvas egy könyvet*

(b) (Múlt e_i : [(f_i : olvas_V (f_j))_{Perf} (Iid s x_i : fiú_N (x_i))_{Top Foc Ag} (Iid s x_j : könyv_N (x_j))_U](e_i))

kifejtése: *A "fiú olvasta el a könyvet*

(c) (I id s x_i : (f_i : lány (f_j) : [(f_j : haj (f_j) : (f_k : hosszú (f_k))](x_i))

kifejtése: *a hosszú hajú lány*

A határozottság az FDG elméletében

Az FDG rögtön felismeri a határozottságot és a specifikusságot. L. Maleczki (például 2008), É. Kiss (1995) stb.

Pedig van némi eltérés.

A határozottság az FDG elméletében

A beszélő és a hallgató szempontjából milyen az egyedi mozzanat?

– *meghatározott* [$\pm s$] és *azonosított* [$\pm id$]:
(*specific* és *identifiable*)

- a beszélő meg tudja határozni a jelenséget [$+s$]

Láttam egy kunyhót. – Egy sas repül a felhők fölött.

és

- a beszélő tudja, hogy a hallgató azonosíthatja a hivatkozott mozzanatot [$+id$]

Talákoztam **a férjeddal.** – **A régen idomított sasom**
repül a felhők fölött.

A határozottság az FDG elméletében

- a beszélő egy se nem azonosítható se nem meghatározott mozzanatra hivatkozik [-id -s]:

Láttam már **kunyhót**. – **Madarak** repülnek a hegyek fölött.

- a beszélő tudja, hogy a hallgató azonosíthatja a hivatkozott mozzanatot [+id], de ő nem határozhatja meg [-s]:

Mit látsz?

A határozottság a magyar nyelvben

*A határozottságnak, illetve
határozatlanságnak, sokféle
realizációja van!*

Diákok állnak a pultnál.

Láttam **egy kunyhót**.

Ismerem **az orvosod**.

Sokféle **táskánk** van.

Itt lakunk.

Az a szék kényelmes.

Ez valami jó.

A határozottság a magyar nyelvben

Láthatunk különféle határozottsági kifejtéseket a névszói állítmányoknál is

Egy fiú **diák**.

Péter **tanár**.

Egy(ik) nő **orvos** (a másik pedig **jegyző**).

Péter **magyar nyelvtanár**.

Erzsébet **szakorvos**.

Ő **Erzsébet**.

Ez **Péter**.

Erzsébet **az orvosunk**.

A határozottság a magyar nyelvben

Az állítmány mindig kevésbé határozott, tehát egyértelmű melyik az, és melyik az alanya.

Péter ez.

Az orvosunk az az ember.

Orvos az a nő.

A tanárunk az a szürke öltönyös férfi.

Diák Péter.

A határozottság a magyar nyelvben

Elképzeltető egy határozottsági skála az **igei állítmányoknál** is, vagy **legalább egy határozatlan/határozott grammatikalizált oppozíció?**

Mivel az FDG elméletén belül a referenciális és az állítmányi mozzanat egyszinten helyezkedik el az interperszonális rétegben, elég könnyű feltenni egy ilyen lehetőséget:

IR

(M: [(A: [(F: [(P_I) (P_I) (C))])])])

C

(C: [(R) (T) (R)])

(R) referenciális mozzanat: [$\pm$ s; $\pm$ id]

??? (T) tulajdonítási mozzanat: [$\pm$ s; $\pm$ id] ???

A határozottság a magyar nyelvben

Péter úszik.

Alina beszél.

Moziba megyünk.

(+s; -id (T))

? esetleg

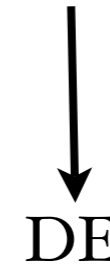
? (-s; -id (T))

Levelet ír.

(+s; -id (T)) (-s; -id (R))

Ír egy levelet.

(+s; -id (T)) (+s; -id (R))

Tegnap Frigyes biztosan

megírta a levelet

(+s; +id (T)) (+s; +id (R))

A határozottság a magyar nyelvben

Megeszem az almát

(+s; +id (T)) (+s; +id (R))

Elnézi, miként **eszi** a gyermek **a cukros ribizlit**. (MNSz2, doc 3)

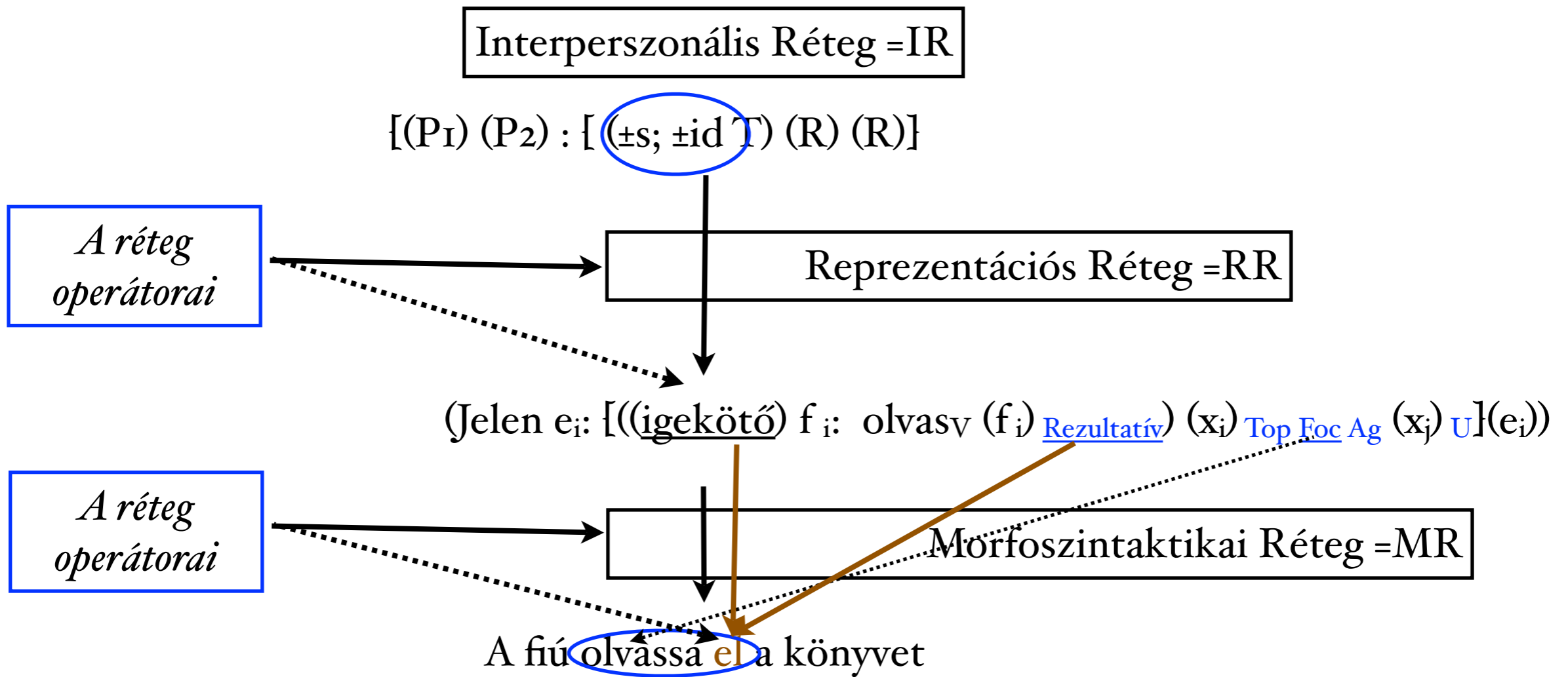

(+s; -id (T)) (+s; +id (R))

A határozottság a magyar nyelvben

A magyar igekötőknek többágú funkciója is lehet. [...] **a cselekvésnek befejezett és egyedi, egy konkrét alkalomra vonatkozó jelentést is ad, ami tárgyias igéknél szorosán összefügg a határozott névelő vagy mutató névmás használatával.** Ezzel szemben a puszta ige használata mindig valami általánosabb érvényű, nem egy esetre konkretizált cselekvést jelent. (Hadrovics 1981: 7. Kiemelés tőlem P.D.)

A határozottság a magyar nyelvben

A határozottság a magyar nyelvben

Összegzés

1) – **Bevezettem röviden az FDG elméletét**, amely funkcionálisan alátámaszt minden eddig megírt, elhangzott elemzést a határozottságról, beillesztve azt egy hierarchikus műveletbe.

2) – **Funkcionálisan is szembe akartam állítani a határozottságot és a határozatlanságot.**

3) – **Felvettem a kérdést, elképzelhető-e az igekötő mint az igei állítmány határozottságának a kifejezője.** Remélem sikerült megmutatni, hogy egy ilyen értelmezés megtartja az eddigi feldolgozott kutatási eredményeket, és kibővíti a nyelvvizsgálati lehetőségeinket.

jövő – A kutatás folyamán érdemes talán megvizsgálni, lehet-e leíró magyarázatokat nyújtani a mondatszerkezetek változásairól az elmondottak alapján.

A határozottság a magyar nyelvben

Aki csupán az ismeretes
»mondattani kategóriák«
alapján kételkednék e
magyarázat helyességében,
annak azt kiáltom: Sapere
aude.

(Kicska Emil 1902)

Köszönöm a figyelmüket!

bibliográfiai adatokért, részletekért kérem írjanak a következő címre:

paolo.driussi@uniud.it

A határozottság a magyar nyelvben

The Topic function is assigned to a Subact which has a special function within the Discourse Act, that of signalling how the Communicated Content relates to the gradually constructed record in the Contextual Component (Hengeveld és Mackenzie, in Heine 2009)

A határozottság a magyar nyelvben

(21) Reference Point Hypothesis: A verb exhibits the DE only if there is no internal reference point component in its meaning.

(21) explains why prefixed verbs (in whatever Vendler-class) never exhibit the DE: in Hungarian a prefix is always perfective in the sense that it constructs some kind of reference point.

(Maleczki 1996: 435)

A határozottság a magyar nyelvben

A magyar igekötőknek ezek szerint többágú funkciója is lehet. Mindenek előtt meghatározhatja a cselekvés irányát: bejött, kiment, elköltözött, hátranézett. Ezzel együtt a cselekvésnek befejezett és egyedi, egy konkrét alkalomra vonatkozó jelentést is ad, ami tárgyias igéknél szorosán összefügg a határozott névelő vagy mutató névmás használatával. Ezzel szemben a puszta ige használata mindig valami általánosabb érvényű, nem egy esetre konkretizált cselekvést jelent. Egy példa a szembenállásra: idd meg ezt a pohár bort: köszönöm, bort nem iszom. Ami az igekötők jelentésfejlődését illeti, a magyarban tulajdonképpen csak kettő van, a meg és az agyon, amely elvesztette irányhatározói jelentését és csupán a cselekvés befejezettségét jelöli vagy az igének valami sajátos átvitt jelentést ad, pl. agyonhallgat. Más nyelvek sokkal több ilyen 'üres' prefixummal rendelkeznek. Így a szláv és a német is, ami szintén arra mutat, hogy igekötői szerepük kialakulása lényegesen korábban indult meg, mint a magyarban (Hadrovics 1981: 7. Kiemelés tőlem P.D.)

A határozottság a magyar nyelvben

Interperszonális Réteg =IR

$[(P_1) (P_2) : [(\pm s; \pm id \ T) (R) (R)]]$

A réteg
operátorai

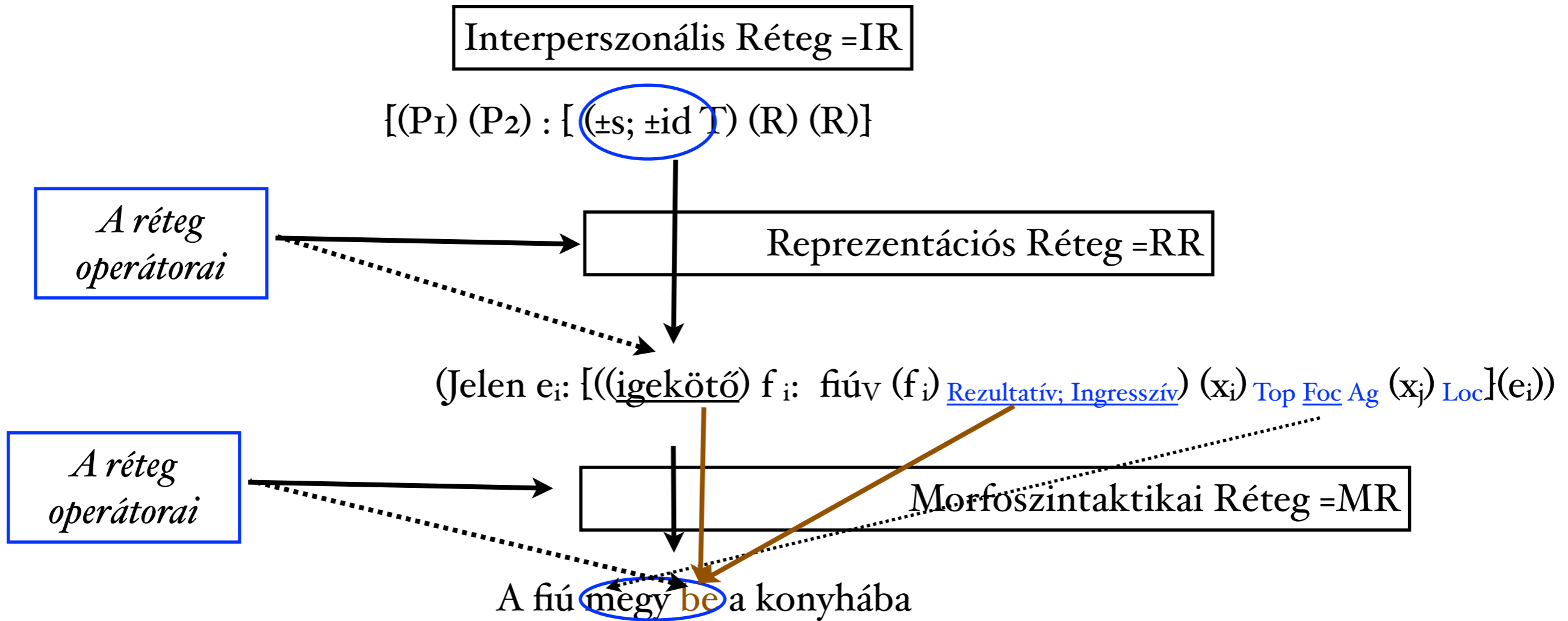
Reprezentációs Réteg =RR

(Jelen e_i : [$((\text{igeekötő}) f_i$: $f_{iV} (f_i) \text{ Rezultatív; Ingresszív}) (x_i) \text{ Top Foc Ag } (x_i) \text{ Loc}](e_i))$

A réteg
operátorai

Morfoszintaktikai Réteg =MR

A fiú megy **be** a konyhába

A határozottság a magyar nyelvben

Irodalom

Bende-Farkas, Ágnes

1995 Prefixation and discourse. In Kenesei, István (ed.) *Levels and structures (Approaches to Hungarian, volume five)*. Szeged, JATE: 193-219.

É. Kiss, Katalin

1995 Definiteness effect revisited. In *Acta Linguistica Hungarica* 40/1-2: 63-88.

Gécseg, Zsuzsanna, Kiefer Ferenc

2009 A new look at information structure in Hungarian. In *Natural Language & Linguistic Theory* 27/3: 583-622.

I. Gallasy, Magdolna

1980 Névelőhasználati kérdések. In Imre, Samu, Szathmári István, Szűts László (szerk.) *A magyar nyelv grammatikája. A magyar nyelvészek III. nemzetközi kongresszusának előadásai*. (Nyelvtudományi Értekezések 104) Budapest, Akadémiai: 339-344.

Hadrovics, László

1981 Igekötőink és a fordítás hűsége. In Nyomárkay, István (szerk.), *Fordítás és nyelvoktatás*. Budapest, TIT: 5-23.

Hengeveld, Kees, Mackenzie Lachlan

2008 *Functional Discourse Grammar. A typologically-based theory of language structure*. Oxford, Oxford University.

Hengeveld, Kees, Mackenzie Lachlan

2009 Functional Discourse Grammar. In Heine, Bernd & Narrog Heiko (eds.) *The Oxford handbook of linguistic analysis*. Oxford, Oxford University Press.

Kiefer, Ferenc

2006 *Aspektus és akcióminőség. Különös tekintettel a magyar nyelvre*. Budapest, Akadémiai.

Kiefer, Ferenc (szerk.)

2008 *Strukturális magyar nyelvtan 4. A szótár szerkezete*. Budapest, Akadémiai.

Kiefer, Ferenc, Ladányi Mária

2000 Az igekötők. In Kiefer, Ferenc (szerk.) *Strukturális magyar nyelvtan. 3. Morfológia*: 453-518.

Maleczki, Márta

1996 Semantic relationship between verbs and their arguments. In *Language Sciences* 18/1-2: 429-442.

Maleczki, Márta

2008 Határozatlan argumentumok. In Kiefer, Ferenc, (szerk.) *A szótár szerkezete*. Budapest, Akadémiai. 129-184.